

İslami Arap Şiiri ve Hz. Peygamber

Mehmet Yalar
Doç. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi
yalarm@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada, genelde Arap edebiyatında özeldede Arap şiirinde önemli bir yeri olan İslamî Arap şiirinin geçmişten günümüze nasıl bir seyir izlediğini ortaya koymak üzere önce ortaya çıkışı ve tanımı üzerinde durulmuştur. Ardından İslamî Arap şiiriyle ilgili görüşler ortaya konulduktan sonra Hz. Peygamber'in İslamî Arap şiirinin teşekkülündeki yeri kapsamında bu şiire bakışı, şiire yüklediği misyon ve Arapların şiirle olan güçlü duygusal bağları açıklanmıştır. Devamla tema olarak Hz. Peygamber'in bu şiirdeki yeri, tarihsel ve duygusal nedenleri ışığında ele alınmıştır. Çalışma, zaman içerisinde ortaya çıkan bediyyât ve nazirelere özetle değinildikten sonra, sonuç bölümüyle bitirilmiştir.

Abstract

Islamic-Arabic Poetry and the Prophet Muhammad

In this article, it is dealt with the emergence and definition of Islamic-Arabic poetry, which occupies an important place generally in Arabic literature specifically in Arabic poetry, to present the process of development from the beginning up to now. Then it is studied firstly on the different ideas on Islamic-Arabic poetry, secondly on the view of the Prophet Muhammad about

Islamic-Arabic poetry in the context of his place in the formation of it, the meaning he assigned to the poetry, and the strong connections of the Arabs with the poetry. Also it is examined on the place of the Prophet Muhammad in this kind of poetry with its historical and emotional reasons. This article finishes a conclusion part after touching on badiyyat and nazeeras that arose in the course of time.

Anahtar Kelimeler: İslamî Arap Şiiri, Hz. Peygamber, Bediiyat, Nazireler.

Key Words: Islamic-Arabic Poetry, the Prophet Muhammad, Badiyyat, Nazeera.

Hz. Peygamber'in *İslamî Arap şiirindeki* konumu ele alınırken, kaçınılmaz olarak İslam öncesi şiir anlayışıyla İslamî dönem şiir anlayışı arasında, dinî imgelerin her birindeki ağırlığı bakımından bir karşılaştırma yapmak gerekir. Zira Hz. Peygamber'in İslamî şiirdeki yerinin tarihsel ve duygusal arka planı ancak böyle bir karşılaştırmadan yola çıkılarak anlaşılabilir. Bu bağlamda, İslam öncesi Arap toplumunda şiir, hayatın en kapsamlı ve en güçlü yansıtıcısı olduğundan, her alana, bu dönemdeki önemi ölçüsünde tercüman olmuştur. Bu açıdan bakıldığında kabileler arası savaşlar başta olmak üzere, şiire konu olabilecek diğer siyasal, sosyal, kültürel ve duygusal alanlara kıyasla din alanının beklenen düzeyde işlenmediği söylenebilir.¹

I- İslamî Arap Şiirinin Ortaya Çıkışı ve Tanımı

İşaret edildiği üzere, cahiliye şiirinde de, toplumun din anlayışına ışık tutmak üzere, kısmen dinî unsurlar işlenmiş olmakla birlikte din veya dinî unsurlar, Kur'an ve Hz. Peygamber'in konuyla ilgili yaklaşımlarına bağlı olarak, esas itibariyle İslamî dönem Arap şiirinde ağırlıklı hale gelmeye başlamıştır. Söz konusu yaklaşımın sebebi ise, cahiliye Arap toplumunun, şiir ve şairlerden yararlanırken *inanç, hakkaniyet ve ahlak* noktasında genellikle ölçüsüz ve aykırı bir tutum sergilemiş olmasıdır. Zira bu toplumda egemen olan anlayışa göre şiir ve şaire biçilen rol, kabileler arası savaşlardan dolayı, büyük ölçüde hasımlara yönelik yaralayıcı ve yıkıcı hiciv ile dostlara dönük övgü gibi temalarda yoğunlaşmıştır. Bu ise, pek çok edebiyat tarihçisi ve eleştirmenin ifadesinde dile getirildiği üzere, şiirin güçlü bir saldırı ve savunma aracı olarak kullanılmasına yol

¹ er-Râfî, Mustafa Sâdık, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, (I-III), Beyrut, 1421/2000, c. III, s. 96; el-Hût, Mahmûd Selîm, *el-Mitolocya 'inde'l-'Arab*, Beyrut, 1983, s. 14-17.

açmıştır. Nitekim peygamberliğini ilan eder etmez Hz. Peygamber'e karşı da, aynı geleneksel tutum sergilenerek, şiir ve şairler aracılığıyla acımasız saldırılar yapılmıştır. Böylece karşı konulması bir zorunluluk haline gelen bu tür saldırıların genelde Arap toplumu, özelde de Müslümanlar üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için, Kur'an'ın bazı ayetlerinde, şairler ve onlara uyanları yeren beyanlar yer almıştır. Söz konusu ayetler meâlen şöyledir:

*Şairlere gelince, onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?*²

Ayetleri yorumlayan müfessirlere göre bunlar, sadece hakaret ve yalan içeren ölçsüz hicivleriyle Hz. Peygamber ve ashabını rencide eden müşrik şairleri içermektedir. Hatta Mukâtil b. Suleymân'ın (150/767) yer verdiği, Hatib Şerbîni'nin (977/1569) de kendisinden naklen atıfta bulunduğu rivayette, ismen zikredilen bu şairlerin Abdullah b. ez-Ziba'râ (15/636), Hubeyre b. Ebî Vehb (8/629), Şâfi' b. Abdimenâf, Ebû 'Azze Amr b. Abdillâh ve Umeyye b. Ebi's-Salt (9/630) olduğu kaydedilmiştir. Ayette onlara uyan sapıklar olarak ifade edilenlerin de, bu şairlerin etrafında toplanıp Hz. Peygamber ve ashabı hakkında hiciv içeren şiirlerini dinleyip rivayet eden kimseler olduğu belirtilmiştir.³ Bu çerçevede İbn Abbas (68/687): *"Onlar, sözlerinin çoğunda yalan söylerler"* derken Hasan el-Basrî'den (110/728) de şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Allah'a yemin ederim ki biz, onların, kimi zaman birine sövmek, kimi zaman da birini övmek üzere başıboş dolaştıkları vadilerini gördük."

Bu iki rivayeti değerlendiren İbn Kesîr (774/1372) de, söz konusu şairlerin, yapmadıkları ve söylemedikleri bazı söz ve davranışları uydurmak suretiyle, kendilerinde bulunmayan pek çok şeyi söylemiş olduklarını ifade etmiştir.⁴

Konuyla ilgili olarak yapılan birden fazla rivayete göre bu ayetler inince Hz. Peygamber'in önde gelen şairleri olan Abdullah b. Revâha (8/629), Ka'b b. Mâlik (50-5/670-3) ve Hassân b. Sâbit (55/674), ağlayarak yanına gelmiş ve şöyle demişlerdir:

"Ey Allah'ın resulü! Şüphesiz Allah, şair olduğumuzu bildiği halde bu ayetleri indirdi ve biz helak olduk."

² Şuarâ, 26/224, 225, 226.

³ Mukâtil b. Suleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*, (Thk. Ahmed Ferîd), (I-II), Beyrut, 1424/2003, II, 467; eş-Şerbîni, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *es-Sirâcu'l-munîr*, (I-IV), Beyrut, ts., III, 39.

⁴ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, (I-IV), Beyrut, ts., III, 304

Bunun üzerine:

“Ancak iman edip iyi şeyler yapanlar, Allah’ı çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır”⁵ mealindeki ayet inmiş ve Hz. Peygamber, bu ayeti onlara okuyarak: “İşte bu ayette sözü edilenler sizlersiniz” demiştir.⁶

Arap edebiyatı ve belagatının önde gelen simalarından Ebû Hilal el-Askerî de (395/1004), aynı bağlamda bu ayetleri değerlendirirken şöyle der:

“Allah’ın şairlerle ilgili olarak yaptığı bu istisna, göstermektedir ki, kötü şiir, doğru istikametten çevrilip yanlışla, insaf ve adaletten çevrilip zulüm ve acımasızlığa yönlendirilen şiirdir. Bu vasıflar ortadan kalktığı zaman ise kötülük ortadan kalkmış olur. Zira eğer kötülük, sözün şiir oluşuna bağlı olsaydı, şiirde bunun hiçbir durumda ortadan kalkmaması gerekirdi.”⁷

Çağdaş Arap edebiyatı araştırmacılarından Şukrî Feysal’ın da isabetle vurguladığı gibi,⁸ bu son ayetle yapılan istisna, esasen Hz. Peygamber’in, hasımlarına karşı Müslüman şairlerden yararlanma şeklindeki uygulamasını onaylamaktan başka bir şey değildir.

Ayrıca, olağanüstü ifade üslubunun cazibesinden hareketle, ayetleri şiir, Hz. Peygamberi de şair olarak niteleyenlere veya böyle sananlara cevap olmak üzere bir ayette de şu beyan yer almıştır:

“Biz, Peygamber’e şiir öğretmedik. Zaten ona şiir yakışmaz da.”⁹

Dikkat edilirse bu ayette şiiri kötüleyen herhangi bir ifade yer almamakta, sadece Hz. Peygamber’in statüsünü yanlış değerlendirenlerin bu yanlışlıkları düzeltilmeye çalışılmakta ve peygamberlik mertebesinin, şairlik mertebesinden daha yüksek olması sebebiyle, şairliğin kendisine uygun düşmediği anlatılmaktadır.

Kur’an’ın beyanlarından farklı ve onlara aykırı bir şey söylemesi söz konusu olmayan Hz. Peygamber’in de, ayetlerde sözü edilen şairlerin şiirini ve şiire ilişkin geleneksel cahiliye anlayışını hedef alan ve Buhari’de İbn Ömer (73/692) ile Ebû Hureyre’den (59/678) ayrı senetlerle rivayet edilen bir hadisi şöyledir:

⁵ Şuarâ, 26/227.

⁶ İbn Kesir, a.g.e., III, 304, 305; Mubârek, Zekî, *el-Muvâzene beyne’s-şu’arâ*, Mısır, 1393/1973, s. 31; Ma’rûf, Nâyif, *el-Edebu’l-İslâmî fî ‘ahdi’n-nubuuveti ve hilâfeti’r-râşidîn*, Beyrut, 1410/1990, s. 128.

⁷ el-Askerî Ebû Hilâl, el-Hasen b. Abdillâh, *Kitâbu’s-sinâ’ateyn*, (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim), Kahire, ts., s. 144.

⁸ Şukrî Feysal, *Tetavvuru’l-gazel beyne’l-câhiliyye ve’l-İslâm*, Beyrut, 1986, s. 222.

⁹ Yasîn, 36/96.

“Yemin ederim ki, bir adamın içi, onu kemirip bitirecek ölçüde irinle dolsa bu, içinin şüirle dolu olmasından iyidir.”¹⁰

Ancak Hz. Aişe (58/678), Ebû Hureyre'nin bu hadisi eksik rivayet ettiğini, hadisin tamamının:

“Yemin ederim ki, sizden birinin içi, onu kemirip bitirecek ölçüde kan ve irinle dolsa bu, içinin, benim hicvedildiğim şüirle dolu olmasından iyidir” şeklinde olduğunu söylemiştir.¹¹

Böylece şiiri kötülemeye dönük en güçlü delil olarak başvuru bu hadisin de sadece Hz. Peygamberin hicvedildiği şüirle sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir değerlendirmeye göre ise bu tesbit, içinin Allah'ı anmaya, ilme ve Kur'an'a yer kalmayacak veya bunları azınlıkta bırakacak ölçüde, sadece şüirle dolup taşması durumuna mahsustur.¹² Bu çerçeveye oturtulunca hadis, Hz. Peygamber'in şiire bakışıyla ilgili olarak aşağıda yer verilecek olan diğer hadislerle uyumlu hale gelmekte, böylece şiire bakışında tutarlı bir bütünlük oluşmuş olmaktadır. Bu gelişme ise, sonuç itibarıyla İslam'ın getirdiği yeni hayat anlayışına bağlı olarak diğer alanlarda olduğu gibi, şiir alanında da inanç, hakkaniyet ve ahlaki merkeze alması sebebiyle, genelde *İslamî Arap edebiyatının*, özelde de *İslamî Arap şiirinin* ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bu nedenle konumuzun kavramsal omurgası mahiyetinde olması hasebiyle, başta Kur'an ve sünnet olmak üzere, kaynaklarda yer verilen bilgi ve değerlendirmeler ışığında¹³ önce *İslamî Arap şiiri* kavramını tanımlamak yerinde olacaktır. Adı geçen bilgi ve değerlendirmelerden anlaşılabilirdiği kadarıyla bu kavram, kısaca:

“İslam'ın inanç, hakkaniyet ve ahlak prensipleri dikkate alınarak söylenen Arapça şiir” şeklinde tanımlanabilir. *İslamî Arap şiirinin*, mahiyet ve amacı birlikte düşünülerek, çerçevesi belirlenen bu tanımından sonra hakkında ortaya çıkan başlıca görüşlere de yer vermek gerekir.

¹⁰ el-Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahih*, (I-VIII), Dâru't-tıbbâati'l-âmire, İstanbul, ts., VII, 109; el-Kayrevânî, Ebû 'Alî el-Hasen İbn Reşik, *el-'Umde fi snâ'ati's-şi'r ve nakdih*, (Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd), (I-II), Beyrut, 1401/1981, I, 31, 32; Abdulkakî, Muhammed Fuâd, *el-Lu'lu'u ve'l-mercân fi ma't-tefaka 'aleyhi's-şeyhân*, (I-III), Kahire, ts., III, 78.

¹¹ ez-Zerkeşî, Bedruddin Muhammed, *el-İcâbe li irâdi mâ istedrekethu Aişetu 'ala's-sahabe*, Beyrut-Dimaşk, 1405/1985, s. 111, 112.

¹² el-Buharî, a.g.e., VII, 109.

¹³ Ahmed el-İskenderî, Ahmed Emîn, 'Alî el-Cârim, 'Abdulazîz el-Bişrî, Ahmed Dayf, *el-Mufasssal fi târihi'l-edebi'l-'Arabî*, (takdim; Hassân Hallâk), Beyrut, 1414/1994, s. 110, 111; el-Bustânî, Butrus, *Udebâu'l-'Arab fi'l-câhiliyye ve sadri'l-İslâm*, (I-IV), Beyrut, 1989, I, 265; en-Nedvî, Muhammed er-Râbî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'asru'l-İslâmî*, Beyrut, 4123/2002, s. 58, 59; Ma'rûf, a.g.e., s. 129.

II- İslamî Arap Şiiriyle İlgili Görüşler

İslamî Arap şiirinin, yaygınlık, üslup ve içerik bakımından cahiliye dönemi şiirine göre durumu, Asmaî (216/828) ve İbn Sellâm (231/846) gibi birinci kuşak Arap edebiyatı tarihçisi ve eleştirmenlerinden başlamak suretiyle günümüze dek üzerinde durulan ve farklı şekillerde değerlendirilen önemli hususlar arasında yer almıştır.

A) Zayıf Olduğunu Savunanlar

Hangi nitelikteki şiir ve şairlerle ilgili oldukları açık olmasına rağmen, konuyla ilgili ayet ve hadislerden hareket eden Arap edebiyatı tarihçilerinin çoğu, İslam'ın sözde olumsuz bakışından dolayı bu dönemde Müslümanların şiire buruk baktığını, bu nedenle de şiirin, *İslamî Arap şiirinin* oluşum süreci olan asr-ı saadette üslup bakımından zayıfladığını, içerik bakımından ise fakirleştiğini ileri sürerek bunun doğru bir teori olduğunu savunmuşlardır.¹⁴ Bu kapsamda Asmaî, bu şiirin, iyilik kaygısının bulaşması sebebiyle yumuşadığını ve cahiliye şiirindeki vurgu gücüne sahip olmadığını savunurken,¹⁵ İbn Sellâm da, Hz. Ömer'e (23/644) dayandırdığı bir rivayetten hareketle asr-ı saadette savaşlarla uğraştıkları için Arapların, şiire yeterince zaman ayıramadıklarını, bu nedenle şiirin azalarak zayıfladığını ileri sürmüştür.¹⁶

İbn Haldun (808/1405) ise, *İslamî Arap şiirinin* zayıf olduğuna ilişkin tezi biraz daha geliştirerek Arapların İslam'ın başlangıcında din, peygamberlik ve vahiyle uğraşmanın yanı sıra, Kur'an'a duydukları büyük hayranlık nedeniyle de bir süre adeta dilleri tutularak hem nesir hem de nazım konusunda sustuklarını ileri sürmüştür.¹⁷

B) Güçlü Olduğunu Savunanlar

Konu dikkatle incelendiğinde durumun, şiirin asr-ı saadette zayıfladığı tezini savunanların dediği gibi olmadığı söylenebilir. Zira iddia edilenin aksine, hem Ebû Zeyd el-Kureşî (270/786),¹⁸ İbn Reşîk

¹⁴ Ahmed el-İskenderî, Ahmed Emin, 'Ali el-Cârim, 'Abdulaziz el-Bişrî, Ahmed Dayf, a.g.e., s. 110, 111; Blachère, Régis, *Histoire de la Littérature Arabe (Târîhu'l-edebi'l-'Arabi)*, Çev. İbrahim el-Kilânî, Beyrut-Dimaşk, 1419/1998, s. 392-394; Mubârek, a.g.e., s. 30; el-Behbitî, Necîb Muhammed, *Târîhu's-şî'ri'l-'Arabi hattâ âhiri'l-karnî's-sâlisi'l-hicri*, Kazablanka, 1422/2001, s. 113 vd.

¹⁵ el-Merzubânî, Ebû 'Ubeydillâh Muhammed b. 'İmrân, *el-Muvaşşah*, (Thk. 'Ali Muhammed el-Becâvî), Kahire, ts., s. 71.

¹⁶ el-Cumahî, Muhammed b. Sellâm, *Tabakâtu's-şu'arâ*, Beyrut, ts., s. 10.

¹⁷ İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Beyrut, 1900, s. 581.

¹⁸ el-Kureşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebi'l-Hattâb, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, Beyrut, 1424/2003, s. 45 vd.

(463/1071)¹⁹ ve İbn ‘Abdi Rabbih (329/940)²⁰ gibi bazı klasik otoritelerin hem Karlo Nallino (ö.1938) gibi önde gelen bazı müsteşriklerin²¹ hem de el-Bustânî (ö.1969) gibi kimi çağdaş Arap edebiyatı tarihi araştırmacıları ve eleştirmenlerinin, şiirin özellikle Hz. Peygamber’in hayatında güçlü olduğuna, hatta üslup ve içerik bakımından geliştiğine dikkat çektiği görülmektedir.²² Bu çerçevede cahiliye döneminde Arapların sahip olmadıkları pek çok kavram, Kur’an ve hadislerle birlikte onların zihin ve duygu dünyalarına girmiş ve İslamî şiire malzeme teşkil etmek suretiyle hem üslup hem de içerik bakımından gelişmesini sağlamıştır.

Bu arada savaşı, bu dönemde şiiri zayıflatıcı sebep olarak ileri sürenlerin aksine, önde gelen çağdaş Arap edebiyatçılarından el-Akkâd (ö.1964), şiiri aşk, savaş ve ölümün ilham ettiği şeklindeki yaygın inanca atıfta bulunduktan sonra, yaptığı araştırmalar sonucu, Arap şiirini harekete geçiren en etkili faktörün savaş olduğu kanısına vardığını belirtmiştir.²³ Nitekim Ebşihî’nin (850/1446), bu dönemin en güçlü muhadram şairlerinden olan Nâbiga el-Ca’dî (50/670) ile ilgili olarak yer verdiği rivayet de Akkâd’ın teorisini destekler mahiyettedir. Zira bu rivayete göre, Nâbiga, kırk gün tutukluk yaparak şiir söyleyememiştir. Sonra Kabilesi, o sırada yaptığı savaşı kazanınca bunun coşkusu ve sevinciyle açılmış ve zorluk çekmeden istediği gibi şiir söylemeye başlamıştır.²⁴ Müslümanların bu dönemde yaptıkları savaşların neredeyse tamamını kazandıkları dikkate alınır, bu sayede şiirin zayıflaması şöyle dursun, daha da gelişmiş olması gerekir. Nitekim bu dönemdeki savaşlarla gerçekleştirilen fetihler esnasında söylenmiş kahramanlık destanları olan²⁵ **fetih şiirleri** bunun somut bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda çağdaş Arap edebiyatı tarihçilerinden Şevki Dayf (ö.2005) da, İbn Haldûn’un iddiasını tutarsız ve çelişkili bularak genelde Arapların, özelde de Müslümanların bu dönemde şiirden kopmadıklarını, aksine iç ve dış savaşlar nedeniyle çok miktarda şiir söylediklerini, bu sayede şiirin parlak bir sürece girdiğini, yer verdiği örneklerle kanıtlamaya çalışmıştır.²⁶

¹⁹ el-Kayrevânî, a.g.e., I, s. 31 vd.

²⁰ İbn ‘Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-‘İkdu’l-ferid*, (I-VI), Kahire, 1385/1965, 107, 108.

²¹ Nallino, Karlo Alfonso, *Târîhu’l-âdâbi’l-‘Arabiyye mine’l-câhiliyye hattâ ‘asri Benî Umeyye*, Kahire, 1954, s. 87.

²² el-Bustânî, a.g.e., I, 129, 130.

²³ el-Akkâd, Abbâs Mahmud, *Yes’elûneke*, Beyrut, ts., s. 30.

²⁴ el-Ebşihî, Şihâbuddîn Ahmed, *el-mutatraf fî kulli fennin mustazraf*, (I-II), Kahire, 1302, I, 69.

²⁵ Altunci, Muhammed, *el-Mu’cemu’l-mufassal fi’l-edeb*, (I-II), Beyrut, 1419/1999, I, 561.

²⁶ Dayf, Şevki, *el-Asru’l-İslâmî*, Kahire, ts., s. 43.

C) Orta Yolu Benimseyenler

Orta yol diye nitelenebilecek olan üçüncü bir görüşe göre ise, bu dönemde şiir, üslup bakımından köklü bir değişikliğe uğramamış, ancak içerik bakımından İslam'ın öğretilerini savunmak, davetini desteklemek ve başta Hz. Peygamber olmak üzere, önde gelen şahsiyetlerini övmek gibi yeni temalarla çeşitlenmiştir. Bu görüşün dayandırıldığı temel gerekçe ise, asr-ı saadetteki şairlerin büyük bölümünün, cahiliye dönemini de şair olarak yaşamış olan ve bu dönemin güçlü üslubunu İslamî dönemde de kullanmaya devam eden muhadramlardan oluşmuş olmasıdır.²⁷

Konuyu Hz. Peygamber'in genelde Arap şiiri, özelde de İslamî Arap şiiriyle ilişkisi çerçevesinde biraz daha detaylandırmak üzere sırayla Hz. Peygamber'in İslamî Arap şiirinin oluşmasındaki rolü ve tema olarak bu şiirde işgal ettiği yer üzerinde durmak yararlı olacaktır.

III- İslamî Arap Şiirinin Teşekkülünde Hz. Peygamberin Rolü

Kur'an'ın yukarda kısaca yer verilen temel yaklaşımına bağlı olarak, *İslamî Arap şiirinin* ortaya çıkışı ve kavramsal yapısı dikkate alındığında Hz. Peygamber'in, söz ve uygulamalarıyla, bu şiirin oluşmasında belirleyici role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sahip olduğu bu rolü yeterince anlayabilmek ise, ancak şiire olan bakışı ve ona yüklediği misyonu göz önünde bulundurmakla mümkün olabilecektir. Hz. Peygamber'in şiire hangi açıdan baktığı incelendiğinde onun bu konudaki bakışının, ön yargılı peşin bir kabul veya ret şeklinde değil, aksine Arapların tarihsel gerçeklerini gözeten gerçekçi bir değerlendirmenin ürünü olduğu söylenebilir. Hz. Peygamber'in bu dengeli tavrının dayandığı söz konusu gerçekler ise şu iki başlık altında toplanabilir:

A) Arapların Şiire Olan Güçlü Duygusal Bağları

Anlaşılabildiği kadarıyla Hz. Peygamber, henüz peygamber olmadan içinde yaşadığı toplumun, kültürel kimliğinin ana besleyicisinin şiir olduğunu sağlıklı bir biçimde değerlendirmiş, peygamber olduktan sonra da Arapların, Müslüman kimlikleriyle de şiiri bırakmalarının mümkün olmadığını görmüştür. Bu çerçevede Arapların şiire olan duygusal bağlılıklarını, devenin yavrusuna olan düşkünlüğüne benzeterek şöyle dediği rivayet edilmiştir:

²⁷ Emil Bedî' Ya'küb, Mişal 'Asî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'lluga ve'l-edeb*, (I-II), Beyrut, 1987, II, 825, 827.

“Deve, yavrusuna olan düşkünlüğü bırakmadıkça Araplar da, şiiri terk etmeyeceklerdir.”²⁸

Bu gerçekçi tesbitten yola çıkan Hz. Peygamber, şiiri Müslüman Arapların hayatından çıkarmak yerine, onu İslam’ın değer ölçüleriyle uyumlu hale getirmeyi tercih etmiş ve bu ölçüler içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Örneğin, İbn Aişe et-Teymi’den bu konuda şöyle dediği rivayet edilmiştir:

*Hz. Peygamber: ‘Şiir, Arapların vurgulu sözlerinden bir sözdür ve onlar, toplantılarında bununla konuşur ve aralarındaki kinleri onunla açığa vururlar’ buyurduktan sonra eski şürden bir dörtlük okudu.*²⁹

Hz. Peygamber’den bu yönde yapılan ve *İslamî Arap şiirinin* fikrî altyapısı olarak değerlendirilmesi gereken diğer bazı rivayetler ise şöyledir:

“Şiir, ifadeleştirilmiş bir sözden başka bir şey olmayıp hakka uygun olanı güzeldir. Hakka uygun olmayanında ise hiçbir hayır yoktur.”

“Şiir de, bir sözden başka bir şey değildir. Sözün ise bazısı kötü, bazısı da iyidir.”³⁰

“Kimi şiir vardır ki, hikmettir.”³¹

Yer verilen bu rivayetlerden de anlaşıldığı üzere, Hz. Peygamber şiiri şiir olduğu için kötü bulmamakta, sadece hakka uygun ve iyi olmasını öngörmektedir. Bu da, genelde İslamî şiirin, özelde de *İslamî Arap şiirinin* üslup ve içerik bakımından hangi temel niteliklere sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan doğrudan doğruya kendisini, İslam’ı ve Müslümanları hedef almayan Suveyd b. Amir el-Mustaliki, Umeyye b. Ebissalt ve Tarafa b. el-‘Abd (ö.564) gibi cahiliye şairlerinin hikmet içeren bazı şiirlerini söyleyip dikkatle dinlediği, bazen de birer dizelerini terennüm ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Amr b. Şerid es-Sakafi’nin babasından rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber, terkisine binmiş olan babasına, ezberinde Umeyye’nin şiirinden bir şeyler olup olmadığını sormuş, “*evet*” cevabını alınca okumasını işaret etmiş, tam yüz beyte ulaşınca kadar okumaya devam etmesini istemiş³² ve: “*Umeyye b. Ebi’s-salt neredeyse Müslüman olacaktı*” buyurmuştur.³³

el-Mustaliki’nin bazı beyitlerini dinledikten sonra da:

²⁸ el-Kayrevâni, a.g.e., I, s. 30.

²⁹ el-Kureşi, a.g.e., s. 45.

³⁰ el-Kayrevâni, a.g.e., I, s. 27.

³¹ Buhari, a.g.e., VII, 107.

³² Nâsif, Mansur Ali, *et-Tâcu’l-câmi’u li’l-usûl*, (I-V), Beyrut, 1381/1966, V, 284

³³ Abdulbaki, a.g.e., III, 78.

“Bu adam, İslamî döneme ulaşıyorsa Müslüman olurdu” demiştir.³⁴ Hz. Peygamber’in, bu konuda rıza göstermediği yegâne husus, söylenecek olan şiirin, kendisini, sevdiklerini ve Müslümanlığın değerlerini hedef alması olmuştur. Nitekim bir gün Hassân’a: “Cahiliye şiirinden Allah’ın bize hoş gördüğü bir şeyler söyle” demiş, o da A’sâ’nın (8/629) Alkame b. Ulâse’yi hicveden bir şiirini okuyunca: “Bir daha bana bu şiiri okuma!” demiştir. Sebebini soran Hassân’a Hz. Peygamber şöyle cevap vermiştir:

“Ebû Sufyân (31/652), beni kendisine soran Roma kralına kötülerken Ulâse, kralın aynı istikametteki sorusuna, güzel şeyler söyleyerek cevap vermiştir. Kim, insanların iyiliğini teşekkürle karşılırsa, Allah’a da en çok o şükretmiş olur.”³⁵ Bu örnekten, Hz. Peygamber’in, olumsuz bir unsur içermemesi kaydıyla, cahiliye şiirini dinlemekten zevk aldığını anlamak da mümkündür. Bununla birlikte bir peygamber olarak şiirde de en çok sevindirici bulduğu özelliğin, Allah’a bağlılık olduğunu Lebîd b. Rabîa’nın (56/675) Müslüman olmadan önce söylemiş olduğu:

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ³⁶

“Haberiniz olsun, Allah’tan başka her şey batıldır” şeklindeki dizesiyle ilgili olarak söylediği şu sözünü ifade etmiştir:

“Bir şairin söylediği en doğru söz, Lebîd’in bu sözüdür.”³⁷

Bu arada, Hz. Peygamber’in bizzat şiir terennüm ettiğini duyup duymadığı sorulan Hz. Aîşe, şu cevabı vermiştir:

Bazen eve girerken şu dizeyi söylerdi:

و يَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تُرَوِّدْ³⁸

“Sana, senin görevlendirmedeğin kimse de haber getirebilir.”

Bilindiği üzere, bu dize cahiliye döneminin önde gelen şairlerinden Tarafa’ya ait muallakanın sondan ikinci beytinin son dizesidir.³⁹ el-Merzubânî (384/994) de, Hz. Peygamber’in, beklediği

³⁴ İbn Abdi rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-İkdu’l-ferîd*, (I-VII), Kahire, 1385/1965, V, 275.

³⁵ el-Askalânî, Şihabuddin Ahmed b. Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, (I-VIII), Beyrut, ts., IV, 264.

³⁶ eş-Şenkîti, Ahmed b. el-Emin, *Şerhu’l-mu’allakâti’l-‘aşr ve ahbâru şu’arâihâ*, Beyrut, 1428/2007, s. 113.

³⁷ Buharî, a.g.e., VII, 107.

³⁸ İbn Sa’d, Muhammed, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, (I-IX), Beyrut, ts. I, 383.

³⁹ ez-Zevzenî, Ebû ‘Abdillah el-Huseyn b. Ahmed, *Şerhu’l-mu’allakâti’s-seb’*, Beyrut, 1382/1963, s. 71; eş-Şenkîti, a.g.e., s. 81.

bir haber geciktiği zaman, bu dizeyi söylediğini kaydetmiştir.⁴⁰ Buhari’de Berâ’dan yapılan bir rivayette de Hz. Peygamber’in, Hendek savaşında Abdullah b. Revâha’ya ait recez veznindeki şu şiiri herhangi bir değişiklik yapmadan okuduğuna yer verilmiştir:

و لا تصدّقنا و لا صلّينا
و الله لولا الله ما اهتدينا
وإن أرادوا فتنة أبينا
إنّ الأعداء قد يغوّا علينا
وثبت الأقدام إن لاقينا⁴¹
فأ نزلن سكينة علينا

*Allah olmasaydı eğer, ermezdik hidayete vallahi
Zekât da vermezdik namaz da kılmazdık
Haksızlık etti bize düşmanlar
Niyetleri fitneyse eğer karşı koyarız
O halde üstümüze metanet indir Allah’ım!
Ayaklarımıza da sebat ver karşılaşırsak eğer!*

Ancak Hz. Peygamber, şairlik şaibesi altında kalmamak için genellikle, misal getirdiği şiirlerin kelimelerini ileri geri almak suretiyle vezinlerini bozarak terennüm etmeye çalışmıştır. Örneğin bir gün aslı **tavîl** bahrinde:

كفى الشيب و الإسلام للمرء ناهيا

olan: “Yaşlılık ve İslam, kişiyi kötülüklerden alıkoyan olarak yeter” mealindeki dizeyi, sırf veznini bozmak için الشيب ve الإسلام kelimelerinin yerini değiştirerek okuyunca Hz. Ebubekir (13/634), şairin böyle değil, öbür türlü söylediğini hatırlatmıştır. Ancak her defasında Hz. Peygamber, aynı şekilde okuyunca Hz. Ebubekir meseleyi anlamış ve konuyla ilgili ayete imada bulunarak: “Şahitlik ederim ki, sen Allah’ın elçisisin, Allah sana şiir öğretmemiştir ve şairlik sana yakışmaz” demiştir.⁴²

Aslına bakılırsa kaynaklarda yer alan bazı bilgilerden Hz. Peygamber’in, peygamberlikten önceki süreçte içinde yaşadığı kültürel ortamın tabii ve yadırganmaması gereken bir sonucu olarak, ravilerden şiir dinlediği, önemli miktarda şiiri ezbere bildiği ve bunların peygamberlik döneminde de hafızasında kaldığı söylenebilir. Zira Ebû Vedâ’a’nın, dedesinden yaptığı rivayete göre, Hz. Ebubekir ile birlikte Benû Şeybe kapısının yanında durmakta olan Hz.

⁴⁰ el-Merzubâni, *Mu’cemu’s-şu’arâ*, Beyrut, 1425/2005, s. 22.

⁴¹ Buharî, a.g.e., V, 47.

⁴² İbn Sa’d, a.g.e., I, 382; Ma’rûf, a.g.e., s. 134.

Peygamber, yanlarından geçen bir adamın okuduğu şiiri hatalı bulmuş ve bunu ima etmek üzere, Hz. Ebubekir'e dönerek: "Şair, böyle mi demiş?" diye sormuş, o da: "Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, hayır" diye cevap verdikten sonra: "Lakin şair şöyle demiştir" deyip şiirin doğru şeklini okumuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber, gülümseyerek: "Ben de ravilerden bu şekilde söylediklerini duydum" buyurmuştur.⁴³

Bu tezi destekleyen delillerden biri de, şiir dinlemekten hoşlanmaması sebebiyle şiir söyletmesi, yanı sıra söyletmek istediği şiirin ilk kelimesini kendisi söyledikten sonra devamını, onu söylettiği şaire bırakmasıdır. Bu tutumunun bazı örneklerini Abdullah b. Ravâha, Ka'b b. Mâlik ve Ka'b b. Zuheyr'in şiirleriyle ilgili olarak ortaya koyduğu rivayet edilmiştir.⁴⁴

Arapların şiire olan duygusal bağlılıklarının, Hz. Peygamber'i de duygusal olarak etkileyen ilginç örneklerinden biri de, amcasının oğlu Nadr'in kızı Kuteyle ile yaşadığı olaydır. Hz. Peygamber, aleyhinde şiir söylemesi ve düşman saflarında Bedir savaşına katılması nedeniyle, hakkında ölüm emri çıkardığı Nadr, Hz. Ali (40/661) tarafından öldürülmüştür. Daha sonra, kendisiyle sahip olduğu yakın akrabalık bağından cesaret aldığı anlaşılan Kuteyle, tavaf esnasında Hz. Peygamber'in elbisesine asılarak babasının af edilmeyişine ve amcasının oğlu olan Hz. Ali'nin kılıcıyla öldürülmüş olmasına yönelik sitemi dile getiren duygusal bir şiir söylemiş, bunun üzerine Hz. Peygamber duygulanarak: "Daha önce bu şiiri dinleseydim, öldürülmesini emretmezdim" demiştir.⁴⁵ Cahız (255/869) ise, şiirin değeri ile yarar sağlayıcı ve zarar verici rolüne örnek olarak yer verdiği bu olayın, Hz. Peygamber ile kadın şair Nadr b. Hâris b. Kelede'nin kızı Leyla arasında yaşandığını söylemiştir.⁴⁶

B) Hz. Peygamber'in Şiire Yüklediği Misyon

Başta Mekkeli müşrikler olmak üzere, İslam'a karşı tavır alan Araplar, özellikle Medine döneminde, Hz. Peygamber'in elde etmeye başladığı büyük başarıları önlemek amacıyla, şiiri kendisine karşı bir silah olarak kullanmaya başlamışlardır. Bu çerçevede, gerek şiirleri gerekse de aleyhteki girişimleriyle Hz. Peygamber ve Müslümanlar aleyhinde en aktif çalışan kişi Ka'b b. el-Eşref (3/625) olmuştur. Şöyle ki o, sadece aleyhte şiir söylemekle kalmamış, aynı zamanda Mekke'ye gidip müşriklerle işbirliği yapmak ve Medineli

⁴³ el-Kâli, Ebû Ali İsmail b. el-Kâsim, *el-Emâli*, (I-II), Beyrut, ts. I, 241, 242.

⁴⁴ İbn Hişâm, a.g.e., (I-IV), Kahire, 1375/1955, II, 216, 374.

⁴⁵ el-Kayrevânî, a.g.e., I, 56.

⁴⁶ el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-tebyîn*, (I-IV), Beyrut, ts. IV, 43, 44.

gayrimüslimleri kışkırtmak suretiyle Müslümanlığı ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Hatta daha da ileri giderek Medineli Müslümanların ve Hz. Peygamber'in hanımlarına şiirleriyle sarkıntılık etmeye başlamış ve bütün bu yaptıklarının cezası olarak öldürülmüştür.⁴⁷

Daha sonra Müslüman olan Abdullah b. ez-Ziba'râ (15/636), Dırar b. el-Hattâb (13/643), Amr b. el-'As (43/664) ve Ebû Sufyân b. el-Hâris de, o sırada şiirleriyle aleyhte faaliyet gösteren Mekkeli güçlü şairlerin ön saflarında yer almışlardır. Bir örnek vermek gerekirse, Abdullah b. ez-Ziba'râ, Uhud savaşında İslam ordusunun içine düştüğü sıkıntılı durumdan duyduğu memnuniyeti, Bedir savaşının rövanşının alındığını ima eden bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

لَيْتَ أَشْيَاخِي بَبَدْرٍ شَهِدُوا جَزَعَ الْخَرْجَ مِنْ وَقَعِ الْأَسَلِ
فَاسْأَلِ الْمِهْرَاسَ مَنْ سَاكِنُهُ بَعْدَ أَبْدَانٍ وَ هَامٍ كَالْحَجَلِ⁴⁸

Keşke görseydi Bedir'deki büyüklerim

Silahların etkisinden Hazrec'in çektiği acıyı

Sor Mührâs'a 'Kimdir sakini?' diye

Keklik gibi (düşen) beden ve kafalardan sonra

Mekke'nin fethinden kısa süre önce Müslüman olan Amr b. el-'As da, müşriklerin saffında Uhud savaşına katılmış ve Müslümanların bu savaştaki yenilgisini övünçle dile getiren şiirler söylemiştir.⁴⁹

En büyük peygamber olduğu gibi, olağanüstü bir gözlem ve değerlendirme yeteneğine de sahip olan Hz. Peygamber, şiirin, Arap kamuoyu üzerindeki büyük medyatik etkisini isabetle keşfetmiş ve hem kişisel olarak kendisine hem de İslam'a ve Müslümanlara şiir yoluyla yöneltilen bu tür saldırılara aynı silahla karşı koymaya karar vermiştir. Bu çerçevede karşı tarafın bu türden saldırılarını sıkı bir takip altına almış ve yeri geldikçe sahabenin önde gelen şairlerini, şiirleriyle bu saldırıları püskürtmekle görevlendirmiştir. Nitekim bu amaçla söylediği şu söz, aynı zamanda İslamî Arap şiirinin fiilen oluşmaya başladığı sürecin de deklarasyonu olmuş ve kısa zamanda olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır:

⁴⁷ İbn İshâk, Muhammed b. Seyyâr, *Kitabu'l-mubtede' ve'l-meb'as ve'l-magâzi*, (Thk. Muhammed Hamîdullah), Konya, 1401/1981, s. 297 vd.; el-Vâkıdî, Muhammed b. 'Umar, *Kitâbu'l-magâzi*, (I-III), Beyrut, 1404/1984, I, 184 vd.; el-Halebi, Ali b. Burhaniddîn, *İnsânu'l-'uyûn fî sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, (I-III), yy., 1320, III, 158-161.

⁴⁸ İbn Sellâm, a.g.e., s. 58; el-Mubberred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Kâmil*, (Ta'lik: Muhammed Ebulfadl İbrahim), (I-IV), Kahire, ts., IV, 13.

⁴⁹ 'Azmi Sukker, *Mu'cemu's-şu'arâ fî târihi' taberî*, Beyrut, 1419/1999, s. 315.

“Allah’ın Resulüne silahlarıyla yardım edenleri, ona dilleriyle de yardım etmekten alıkoyan ne?”⁵⁰

Bunun üzerine başta **Hz. Peygamber’in şairleri** olmakla ünlenen Abdullah b. Ravâha, Hassân b. Sâbit ve Ka’b b. Mâlik olmak üzere, müminlerin önde gelen şairleri, şiirleriyle Hz. Peygamber’i ve Müslümanları savunarak düşmanlarının aleyhteki söz ve davranışlarını etkisiz hale getirmeye başlamışlardır. Bu kapsamda ilk önemli sonuçlardan birinin elde edilmesini sağlayan örneklerin başında, Ka’b b. el-Eşref’in Hz. Peygamber’e karşı başlattığı işbirliği girişimlerini desteklemeye çalışan Mekkelilere karşı Hassân b. Sâbit’in söylediği hicivli şiirler gelmektedir. Zira bu hicivleri duyan Mekkeliler, Hassân’ın diline düşmekten duydukları korku nedeniyle Ka’b’i desteklemekten vazgeçmiş ve onu kapı dışarı etmişlerdir.⁵¹ Böylece Ka’b, Mekke’deki düşmanca girişimlerinden herhangi bir sonuç alamadan Medine’ye eli boş olarak dönmek zorunda kalmıştır.

Aynı çerçevede Hassân ve Ka’b b. Mâlik, karşı tarafın şairlerine, onların saldırılarında başvurdukları üslup ve içeriğe uygun üslup ve içerikle karşılık verirken Abdullah b. Ravâha, kendilerini sadece küfürleriyle ayıplamak suretiyle hicvetmekle yetinmiştir. Bu nedenle müşrikler, Müslüman olmadan önce Hassân ve Ka’b’in şiirlerini çok sert, Abdullah’ın şiirlerini ise daha hafif bulurken, Müslüman olduktan sonra Abdullah’ın o zaman söylediklerinin daha ağır olduğunu fark etmişlerdir.⁵²

Bu arada Hz. Peygamber’in, adı geçen üç şairin, özellikle de Hassân’ın, düşmanlarına karşı söylediği şiirden duyduğu memnuniyetin büyüklüğünü şu sözleri ortaya koymaktadır:

هؤلاء نفر أشد على قريش من نضح النَّبْلِ ٥

“Bu kişiler (her üç şair), Kureyş üzerinde oktan daha şiddetli etkiye sahiptir.”

اهجهم فوالله لهجاؤك عليهم أشد من وقع السهام في غلس الظلام .
اهجهم و معك جبريلُ روح القدس⁵³

“Hicvet onları! Allah’a yemin ederim ki, senin hicvinin onlar üzerindeki etkisi, gece karanlığındaki okların etkisinden daha

⁵⁰ Zeydân, Corci, *Târîhu âdâbi’l-lugati’l-Arabiyye*, (Murâca’a ve ta’lik: Şevki Dayf), (I-IV), Kahire, ts., I, 151.

⁵¹ el-Halebî, a.g.e., c. III, s. 159, 328.

⁵² Zeydân, a.g.e., I, 151.

⁵³ el-Kayrevânî, a.g.e., I, 31.

şiddetlidir. Hicvet onları! Ruhulkudus olan Cibril de seninle beraberdir.”

Yine aynı cümleden olmak üzere, kendisini, İslam'ı ve Müslümanları savunma veya düşmanları yerme sadedinde söylenen pek çok şiire, Hz. Peygamber dua ile karşılık vermiştir. Örneğin, Hişam b. Urve'nin, babasından rivayet ettiğine göre bir gün Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'ya: “Bir şiir söyle ve ben onu şimdi duymak istiyorum” demiş, o da hemen yerinden fırlayarak anında şu şiiri söylemiştir:

إِنِّي تَفَرَّسْتُ فِيكَ الْخَيْرَ أَعْرِفُهُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنَّ مَا خَانَنِي الْبَصْرُ
أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمُ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ فَقَدْ أُرْزِيَ بِهِ الْقَدْرُ
يَثَبَّتَ اللَّهُ مَا آتَاكَ مِنْ حَسَنٍ تَثَبَّتَ مُوسَى وَنَصْرَاكَ الَّذِي نَصَرُوا

Sende hayır olduğunu anladım, bilirim onu ben

Allah bilir ki, yanılmadı beni gözler

Peygambersin sen ve kim mahrum kalırsa şefaatten

Hesap günü, küçük düşürmüş olur onu kader

Sabit kılın Allah, sana verdiği güzelliği

Musa'ya verdiği sebat gibi ve onlara verdiği zafer gibi bir zafer

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

“Allah sana da sebat versin, ey Revâha'nın oğlu!” diyerek kendisine dua etmiştir.⁵⁴

Hz. Peygamber, bu nitelikteki şiirleri söyleyenlere dua etmekle kalmamış, yeri değildir, diye söylenen şiire yapılan itiraza da tepki göstermiştir. Bu bağlamda Mescid-i Haram'da kaza umresi yapılırken Abdullah b. Revâha'nın söylediği:

خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ خَلُّوا فَكُلُّ الْخَيْرِ مَعَ رَسُولِهِ

Boşaltın Peygamberin yolunu, ey kafirlerin çocukları!

Boşaltın, Allah'ın resulüyle beraberdir her hayır

⁵⁴ İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *el-Muntazam fî târihi'l-umemi ve'l-mulük*, (Thk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ, Mustafa Abdulkadir 'Atâ), (I-XVIII), Beyrut, 1412/1992, III, 350.

şeklindeki şiire Hz. Ömer: “Ey Revâha’nın oğlu, sen Allah resulünün huzurunda ve Allah’ın haremünde de mi şiir söylersin!” diyerek itiraz edince Hz. Peygamber şu sözlerle tepki göstermiştir:

“Bırak onu Ömer! Yemin ederim ki, o sözler müşrikleri oktan daha hızlı etkilemektedir.”⁵⁵

Hiz. Peygamber’in müşriklere karşı mücadelede şiire yüklediği misyonun somut örneklerinden biri de, Hassân b. Sabit’in, Hiz. Peygamber’i hicvetmiş olan Ebû Sufyân b. el-Hâris’e cevap olarak söylediği ve aynı zamanda övgü, övünç ve kahramanlık temalarını da içeren yirmi dokuz beyitlik uzunca bir şiirinden aşağıdaki hicivli dizelerdir:

فَأَنْتَ مُجَوِّفٌ نَحْبُ هَوَاءِ	أَلَا أْبْلِغُ أَبَا سُفْيَانَ عَنِّي
وَعَبْدُ الدَّارِ سَادَتَهَا الْإِمَاءُ	بِأَنَّ سَيْفُونََا تَرَكْتِكَ عَبْدَا
وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَاكَ الْجَزَاءُ	هَجَوْتُ مُحَمَّدَا فَأَجِبْتُ عَنْهُ
فَشَرِّكُمَا لِخَيْرِكُمَا الْفِدَاءُ ⁵⁶	أَتَهْجُوهُ وَ لَسْتُ لَهُ بِكَفٍ

Hey! Bildir benden Ebu Sufyan’a;
İçi boş hava ve korkak birisin sen
Köleleştirdi kılıçlarımız seni
Kabilen Abduddâr’ı ise cariyeler yönetmekte
Hicvettin Muhammed’i ve cevap verdim ben onun adına
Bununsa karşılığı var Allah katında
Dengi değülken sen hiciv mi edersin onu!
Kötü adam! Kurban olasın sen o hayırlı insana

Yine bu cümleden olmak üzere, düşmanla yaşanan hemen her sıcak temastan sonra olduğu gibi, Hendek savaşı ve Benu Kureyza olayını müteakip de, bu esnada olup bitenlerle ilgili olarak müşrikler adına Dırar b. el-Hattâb, Abdullah b. ez-Ziba’râ, Ebû Sufyân b. el-Hâris, Musâfi’ b. Abdimenaf ve Mekke’nin fethi üzerine Yemen’e kaçıp orada ölen Hubeyre b. Ebî Vehb,⁵⁷ Müslümanlar adına da Hz. Peygamber’in şairlerinden Ka’b b. Mâlik ve Hassân b. Sabit, karşılıklı olarak pek çok şiir söylemişlerdir. Bu şiirlerde övgü, övünç, ağıt ve

⁵⁵ eş-Şerbîni, a.g.e., III, 40; İbnu’l-Cevzi, a.g.e., III, 305, 306.

⁵⁶ en-Nedvî, a.g.e., s. 75.

⁵⁷ Sukker, a.g.e., s. 408, 409.

kahramanlık konularının yanı sıra Müslüman şairler tarafından Allah'a ve resulüne bağlılık da, ağırlıklı olarak dile getirilmiş ve Hz. Peygamber, bundan büyük memnuniyet duymuştur. Bu memnuniyetin bir örneği olmak üzere, Ka'b b. malik'in, İbn Ziba'râ'ya cevaben söylediği uzunca reddiyenin son beytine çok sevinen Hz. Peygamber kendisine:

"Ey Ka'b, bu sözüne karşılık olarak Allah senden hoşnut olmuştur" buyurmuştur. Söz konusu beyit şöyledir:

جاءت سَخِينَةَ كِي تُغَالِبَ رَبَّهَا فَلْيُغْلِبَنَّ مُغَالِبُ الْغَالِبِ⁵⁸

Geldi Kureyş hikmetlerin Rabbiyle savaşmak için

Yemin ederim ki, yenilir şüphesiz, mutlak galip (Allah) ile savaşan kimse

Böylece Hz. Peygamber'in, gerek burada gerekse diğer pek çok örnekte görüldüğü üzere, söyledikleri birçok şiirin sonunda şairlerine dua etmeyi ilke haline getirdiği görülmektedir.

Müşriklerin en önemli medyatik güç kaynaklarından biri olan şairlere karşı böyle bir mücadelenin verilmesini, genel bir strateji çerçevesinde, bizzat talep eden Hz. Peygamber'in, aynı zamanda bu mücadeleyi kurumsal hale getirdiği de söylenebilir. Zira Hz. Aişe'den yapılan bir rivayete göre Resulü Allah, üzerinde şiir söylemesi için, Hassân b. Sabit'e Mescid-i Nebevi'de bir platform yaptırmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından sonra da Mescid-i Nebevi'de şiir söylemeye devam ettiğini gören ve buna itirazda bulunan Hz. Ömer'e Hassân'ın:

"Burak beni Ömer! Allah'a yemin ederim ki ben, bu mescitte senden daha hayırlı olan birine (Hz. Peygamber'e) şiir söyledim ve o bunu yersiz bulmazdı" şeklinde verdiği cevabı Hz. Ömer: *"Doğru söyledin"* diyerek tasdik etmiştir.⁵⁹

Ancak yeri geldiğinde Hz. Peygamber'in, tek tek olaylar üzerine de bu yönde direktifler verdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, bir gün yanına gelen yetmiş veya seksen kişilik Temim kabilesine mensup grubun içinde bulunan seçkin şairlerden Zibirkân b. Bedr (45/665), kabilesi lehine bir övünç şiiri söyleyince Hz. Peygamber Hassân'a, onlara cevap vermesini emretmiştir.⁶⁰ Bunun üzerine Hassân, uzunca bir savunma şiiri irad etmiş ve sonuna doğru Hz. Peygamber'i dile getiren şu dizeleri söylemiştir:

⁵⁸ İbn Hişâm, a.g.e., III, 266-286.

⁵⁹ el-Kayrevânî, a.g.e., I, 27, 28.

⁶⁰ Zeydân, Corci, a.g.e., I, 194; *el-Muncid fi'l-a'lâm*, Beyrut, 1986, s. 464.

أَكْرِمُ بِقَوْمِ رَسُولِ اللَّهِ شَيْعَتَهُمْ إِذَا تَفَرَّقَتِ الْأَهْوَاءُ وَالشَّيْعُ⁶¹

*Ne de asildir Resulüllah'ın mensubu bulunduğu bir kavim
İnançlar ve taraftarları ayrıştıkları zaman*

Bu arada hem fasih bir şair hem de kavminin liderlerinden olan Zibirkân, daha sonra Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber tarafından kendi bölgesinin zekatlarını toplamakla görevlendirilmiştir.⁶²

Konuya daha dikkatli bakıldığında Hz. Peygamber'in şairlerini, müşriklere karşı harekete geçiren faktörün, onların şiirle yaptıkları sözlü saldırılarla sınırlı kalmadığı, kalkıştıkları bazı haince eylemlerin de bunda rol oynadığı görülmektedir. Bunun en çarpıcı örneği, Ünlü Arap kabilesi Benu Huzeyl'in bir kolu olan Benu Lihyan kabilesinin, İslam'ı öğretmeleri bahanesiyle yanlarına aldıkları on seçkin sahabeyi hiyanetle öldürmeleri üzerine Hassân'ın, haklarında söylediği hicviyedir. Bu hicviyenin bazı dizeleri şöyledir:

لَحَى اللَّهُ لِحْيَانًا فَلَيْسَتْ دِمَاؤُهُمْ لَنَا مِنْ قَتِيلِي غَدْرَةَ بَوَفَاءِ
قَبِيلَةَ بِالْغَدْرِ وَاللَّوْمِ تَعْتَزِي فَلَمْ تُمْسِ تَخْفِي لَوْمَهَا بِخَفَاءِ
فَإِنْ لَا أُمَّتٌ أَدْعُرُ هَذَا يَلًا بِغَارَةِ كِنَادِي الْجَهَامِ الْمَعْتَدَى بِأَفَاءِ
بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ وَالْأَمْرِ أَمْرُهُ بَيْتٌ لِلْحِيَانِ الْخَنَا بِنَفَاءِ⁶³

*Lanet etsin Allah Lihyan'ı değildir kanları
Hainca öldürülenlerin kanına bedel, bizim için
Öyle zavallı bir kabile ki, özelliğidir hainlik ve çirkinlik
Ölmezsem eğer ben, korkutacağım Huzeyl'i
Fırtınalar koparan koca bulutlar gibi
Emri gerçek emir olan Resulüllah'ın emriyle
Helak olacak Lihyan kendi yurdunda*

Hz. Peygamber'in hayatı boyunca meydana gelen benzer olaylar münasebetiyle söylenen şiirlerden örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak yer verilen bu örnekler, Hz. Peygamber'in şiire yüklediği

⁶¹ el-Merzubânî, *el-Muvaşşah*, s. 73.

⁶² ed-Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe, *el-Ma'ârif*, Beyrut, 1390/1970, s. 131; el-Cubûrî, Kâmil Suleymân, *Mu'cemu's-su'arâ*, (I-VI), Beyrut, 1424/2003, I, 274, 275.

⁶³ Mostarlı Cabizâde, Ali Fehmi, *Husnu's-sahâbe fî şerhi eş'âri's-sahâbe*, (I-III), İstanbul, 1324/1906, I, 24-27.

misyonla İslamî Arap şiirinin oluşmasında oynadığı rol hakkında yeterince fikir vermiş olsa gerektir.

II- Tema Olarak Hz. Peygamberin Bu Şiirdeki Yeri

Bu süreçte oluşmaya başlayan ve iman merkezli pek çok temanın işlendiği İslamî Arap şiirinin önde gelen temasının Hz. Peygamber olduğu görülmektedir. Bu olguyu değerlendirirken kanaatimizce onu şu nedenlere dayandırmak yerinde olacaktır:

A) Tarihsel Nedenler

Yukarda izah ve örneklerine yer verildiği üzere, Müslüman şairlerin Hz. Peygamber ve Müslümanları savunma amaçlı olarak söyledikleri ve genellikle karşı tarafın hicivlerini çürüten veya onları hicveden şiirlerin yanı sıra, Hz. Peygamber'den özür dileme, hakemliğine rıza gösterme, ihtiyaç bildirme veya Müslüman olma arzusu gibi münasebetlerle doğrudan doğruya Hz. Peygamberi konu alan pek çok şiir de söylenmiştir. Çalışmanın çerçevesini aşmamak için burada özür dilemeye verilecek örneklerle yetinilecektir.

Bu bağlamda Hz. Peygamber'i şiirleriyle hicvedip aleyhinde kışkırtmada bulunan Ukbe b. Ebî Mu'ayt, Ebû 'Afeke, 'Asmâ bint Mervân⁶⁴ ve daha önce değinilen Nadr ve Ka'b gibi, müşrik şairlerin bir kısmı ölümle cezalandırılmıştır. Diğer bir kısmı da zaman içerisinde, yanlış yolda olduklarını anlayınca Hz. Peygamberden özür dileyerek bağışlanma talebinde bulunmuş ve bu taleplerini, söyledikleri özür şiirleriyle dile getirmiştir. Konuyla ilgili olarak şu iki örneğe yer verilebilir:

1. Ka'b b. Zuheyr

Bu konuda ortaya konulan en mükemmel örnek, özellikle Hz. Peygamber'e vurgu yapan bazı beyitlerine yer verilecek olan Ka'b b. Zuheyr'in 59 beyitlik Kasîde-i Burde'sidir. Bilindiği üzere, Ka'b, Müslüman olan kardeşi Buceyr'e hitaben yazdığı hicviye sebebiyle Hz. Peygamber, hakkında ölüm emri vermiştir. Ancak kardeşinin bu emirle ilgili olarak kendisini uyarması üzerine pişmanlık duymuş ve bir hayli çabadan sonra Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek adı geçen ünlü kasidesini söylemiştir.⁶⁵ Aslında Hz. Peygamber'i öven beyit sayısı onu geçmeyen bu kasidenin esas önemi, bu konuda çığır açan ve zengin bir *İslamî Arap şiiri* koleksiyonunun oluşmasına zemin hazırlayan ilk eser olmasıdır. Zira müteakip zamanlarda, İbn

⁶⁴ el-Vâkidî, a.g.e., I, 82, 86, 172-175.

⁶⁵ İbn Sellâm, a.g.e., s.20; el-Merzubânî, *Mu'cemu's-şu'arâ*, s. 275, 276.

Dureyd, Tebrizî ve İbn Hişâm gibi alimler esere şerhler yazarken, şairler de, ona taştîr, tahmîs ve aynı tema, aynı vezin ve aynı kafiyeyle çok miktarda nazire yazmışlardır.⁶⁶

Bu nazirelerin önde gelenleri şunlardır:⁶⁷

- *Zahru'l-ma'âd fî mu'aradati Bânet Su'âd*: Muhammed b. Saïd el-Ebüsirî (696/1296),

- el-İmam Yahyâ as-Sarsarî'nin (656/1258) *Nazîre'si*,

- Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed el-Ebîverdi'nin (507/1113) *Nazîre'si*,

- Ebu'l-Kâsim Mahmud ez-Zemahşeri'nin (538/ 1143) *Nazîre'si*,

- Ebu'l-Fadl Abdulmuhsin b. Mahmud et-Tenûhi'nin (643/1245) *Nazîre'si*,

- Ahmed b. Abdulmelik el-'Azâzî'nin (7/13. yüzyıl) *Nazîre'si*,

- *el-Mevridu'l-'azb fî mu'aradati kasidati Ka'b*: Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelusî (684/1285)

- *'Uddetu'l-ma'âd fî 'urûdi Bânet Su'âd*: Muhammed b. Seyyidinnâs el-Ya'murî (734/1334)

- Ali b. Muhammed et-Temîmî el-Hemedânî el-Misrî'nin (8/14. yüzyıl) *Nazîre'si*,

- Muhammed b. Câbir el-Endelusi'nin (780/1378) *Nazîre'si*,

- Burhanuddîn el-Kiratî eş-Şâfiî'nin (781/1379) *Nazîre'si*,

- Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahmân b. es-Sâiğ'in (786/1384) *Nazîre'si*,

- İzzuddîn el-Mevsîlî'nin (790/1388) *Nazîre'si*,

- Alâuddîn ed-Dimaşkı'nin (8/14. yüzyıl) *Nazîre'si*,

- *Zâdu'l-ma'âd fî mu'aradati Bânet Su'âd*: Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî (817/1414)

- Cemaluddîn b. Nubâte'nin (768/1366) *Nazîre'si*,

- Ebû Hâmid Muhammed b. Abdillâh el-Mekki'nin (819/1416) *Nazîre'si*,

- Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî'nin (821/1418) *Nazîre'si*,

- Şemsuddîn en-Nevâcî'nin (959/1551) *Nazîre'si*,

- Bahâuddîn Muhammed el-Bâ'ûnî'nin (9/16. yüzyıl) *Nazîre'si*,

⁶⁶ Tanûs, Vuheyb, *Nusûs muhtare mine'l-edebi'l-islamî ve'l-emevî*, Halep, 1416/1996, s. 24, 25.

⁶⁷ en-Nebhânî, Yûsuf, *el-Mecmû'atu'n-nebhâniyye fî'l-medâihî'n-nebeviyye*, (I-IV), Beyrut., 1320, III, 8-176.

- Alâuddîn el-Hamevî'nin (917/1511) *Nazîre'si*,
- Abdulganî en-Nablusî'nin (1143/1731) *Nazîre'si*,
- *Saadetu'l-ma'âd fî muvâzeneti Bânet Su'âd*: Yûsuf en-Nebhânî (1932)⁶⁸

Önemine binaen bu kaside, müsteşriklerin öncülüğünde ilk kez 1748'de basılmış, daha sonraki yıllarda ise, aslının yanı sıra, Latince, Fransızca, Polonca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Farsça ve Türkçe gibi çeşitli dünya dillerine yapılan çevirilerinin de baskıları yapılmıştır.⁶⁹ Kasidenin, Hz. Peygamber'i konu alan en vurgulu beyitlerinden birkaçı şöyledir:

أنبئت أنّ رسول الله أوعدني والعفو عند رسول الله مأمولٌ
 لا تأخذني بأقوال الوشاة ولم أذنب و إن كثرت في الأقاويل
 إنّ الرسول لتورّ يستضاء به و صارم من سيوف الله مسلولٌ⁷⁰

Bana, Resulüllah'ın beni uyardığı haber verildi

Oysa af umulur Resulüllah nezdinde

Mahkum etme beni söz taşıyıcıların sözleriyle

Suç işlemediğim halde, çok olsa da hakkımda dedikodular

Gerçekten kendisiyle aydınlanan bir nurdur Peygamber

Ve Allah'ın, kınından çekilmiş bir kılıcıdır o

2. Abdullah b. ez-Ziba'râ (15/636)

Benu Sehm kabilesinden olup hayatının detayları hakkında fazla bilgi bulunmayan bu zat, Mekke'nin fethine kadar Kureyş'in, Müslümanlığa karşı saldırılarda bulunan en güçlü şairi olarak kabul edilmektedir. Bu saldırılarından dolayı fetihten sonra hakkında ölüm fermanı çıkartılmış ve önce yanındaki bazı kimselerle birlikte Necran'a kaçmış, ardından da pişmanlık duyarak dönmüş ve Hz. Peygamber'den özür dileyerek Müslüman olmuştur.⁷¹ Özür dilediği uzunca Mimiye kasidesinden bazı dizeler şöyledir:

⁶⁸ Serkis, Yusuf İlyan, *Mu'cemu'l-matbû'ati'l-'Arabîyye ve'l-mu'arraba*, (I-II), Beyrut, 1346/1928, II, 1840, 1841.

⁶⁹ Tanûs, a.g.e., s. 24, 25.

⁷⁰ el-Kureşî, a.g.e., s. 369, 370.

⁷¹ Sukker, a.g.e., s. 269.

إِنِّي لَمُعْتَذِرٌ إِلَيْكَ مِنَ الَّذِي
أَسْدَيْتُ إِذْ أَنَا فِي الضَّلَالِ أَهِيمٌ
فَالْيَوْمَ آمَنَ بِالنَّبِيِّ مُحَمَّدٍ
قَلْبِي وَ مُخْطِئُ هَذِهِ مَحْرُومٌ
و لَقَدْ شَهِدْتُ بِأَنَّ دِينَكَ صَادِقٌ
حَقٌّ وَ أَنَّكَ فِي الْعِبَادِ جَسِيمٌ⁷²

*Özür dilemekteyim senden
Dalalette bocalamakta iken yaptıklarından dolayı
İman etti bugün Peygamber Muhammed'e
Kalbim, Bunda hata yaparsa mahrumdur
Tanıklık ettim kuşkusuz dininin doğruluğuna
Hak oluşuna ve senin kullar arsındaki büyüklüğüne*

B) Duygusal Nedenler

Münasebetleri farklı da olsa, bu nedenlerin tamamını Hz. Peygambere duyulan büyük sevgide birleştirmek mümkündür. Bu saikle söylenmiş olan kasidelerin büyük ölçüde övgü, övünç ve Hz. Peygamber'i konu alan mersiyelerden oluştuğu görülmektedir. Bu çerçevede asr-ı saadetteki iki örneğe yer verildikten sonra, zaman içerisinde meydana gelen bediiyyât ve na't geleneğine kısaca değinilmek suretiyle çalışmaya son verilecektir. Bu çerçevede biri Hz. Peygamber'e övgü, diğeri de mersiye olmak üzere iki örneğe yer verilecektir:

1. Nâbiga el-Ca'dî (65/684)

Asıl adı Kays b. Abdullah olup Cahiliye döneminde bir süre şiir söyledikten sonra otuz yıl kadar şiir söyleyemediği ileri sürülen bu zat, Müslüman olmadan önce içki, kumar ve putlara tapmayı bırakmış, İslam'ın doğuşundan sonra hicretin dokuzuncu yılında kendi kavminden bir topluluğun başında Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman olmuş ve hakkında methiyeler söylemiştir. Rivayete göre yüz elli yaşına kadar yaşayan Nâbiga, Emevilere karşı olması sebebiyle Muaviye tarafından İsfahan'a sürülmüş ve burada uzun süre yaşadıkdan sonra vefat etmiştir. Genellikle övünç, övgü, hiciv ve ağıt türünden şiirler söyleyen şairin,⁷³ Müslüman olurken Hz. Peygamber'in huzurunda söylediği övgü şiirinden bazı dizeler şöyledir:

⁷² el-Cumahî, a.g.e., s. 59, en-Nedvî, a.g.e., s. 65.

⁷³ Sukker, a.g.e., s. 397.

أتيت رسول الله إذ جاء بالهدى ويتلو كتابا كالمجرّة نيرا
وجاهدتُ حتى ما أحسُّ ومن معي سهيلا إذا ما لاح ثمّة غورا
أقيم على التقوى وأرضى بفعالها و كنت من النار المخوفة أهدرا
بلغنا السما مجدا وجودا و سوددا و إنّا لنرجو فوق ذلك مظهر⁷⁴

*Geldim ben Allah'ın Resulüne getirdiğinde o hidayeti
Okumakta Samanyolu gibi aydınlık bir kitap
O kadar çabaladım ki, hissetmedim ben ve beraberimdekiler
Süheyl yıldızının doğuş ve batıya kayışını
Takva üzere kalır ve hoşnut olurum onu yapmaktan
Ve daha da sakınır oldum o korkulan ateşten
Göğe ulaştık onur, cömertlik ve itibarca
Kaldı ki biz bunun üstüne çıkmayı da umarız*

Rivayete göre Hz. Peygamber, bu kasideyi dinledikten sonra önce: “Bunun üstü neresidir?” ey Ebu Leyla! diye sormuş, o da: Cennettir ey Allah'ın resulü, demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “İnşallah inşallah” diyerek bundan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Ayrıca kendisine: “Güzel söyledin, Allah ağzına dert vermesin” şeklinde dua etmiştir.⁷⁵

2. Hassân b. Sâbit

Hz. Peygamber'in en büyük savunucusu olan bu zat, rivayete göre yarısı cahiliye döneminde yarısı da İslamî dönemde olmak üzere, yüz yirmi yıl yaşamıştır. Cahiliye döneminde daha çok hükümdarlar için şiir söyleyen Hassân, hicretin ilk zamanlarında Müslüman olduktan sonra şiirinin tamamını, Hz. Peygamber'in şahsında İslam'ın hizmetine vermiş ve bu nedenle Hz. Peygamber'in şairi olarak adlandırılmıştır. Hemen her kaynakta hakkında detaylı bilgilere rastlanabilen Hassân'ın, Hz. Peygamber için söylediği uzunca mersiyelerinden birinin bazı beyitleri şöyledir:

⁷⁴ el-Kureşî, a.g.e., s. 357, 364; Dayf, Şevkî, a.g.e., s. 100, 101.

⁷⁵ es-Sendübî, Hasen, *Ahbârü'n-nevâbiğ ve âsaruhum fî'l-câhiliyyeti ve sadri'l-İslâm*, Beyrut, 1416/1996, s. 418.

ما بَأل عيني لا تنامُ كأنما كُجِلتْ مآقيها بِكُحْلِ الأَرَمَدِ
أُ أقيمُ بعدك بالمدينة بينهم يا لهفَ نفسي لَيتني لمْ أُولدِ
يا ربِّ فَاجْمَعنا معا و نَبينا في جَنَّةِ تُنْبي عُيُونِ الحُسَدِ
في جَنَّةِ الفَرْدوسِ واكتبها لنا يا إذا الجلالِ وذا العُلا و السُّؤْدَدِ⁷⁶

*Nesi var gözümün uyumamakta
Yaşarmaktan köşelerine ilaç sürülmüş sanki
Oturabilir miyim senden sonra Medine’de aralarında
Vay halime! Keşke doğmamış olsaydım ben
Bir araya getir bizi ve Peygamberimizi ya Rab!
Çekemeyenlerin gözlerini kamaştıran cennette
Firdevs cennetinde ve onu bize nasip kıl
Ey celal sahibi yüce ve ulu Allah’ım!*

Bu arada tarihsel süreç içerisinde Hz. Peygamber’i konu alan şiir söylemek, gelenek haline gelmiş ve bu çerçevede önce Arap edebiyatında ve Arapça literatürde **nebeviyyât**, daha sonra ortaya çıktığı Türk ve İran edebiyatlarında ise **na’t** denen şiir türünün doğmasına vesile olmuştur.⁷⁷ Bu türün en önemli eserleri, Bûsîrî’nin (694/1295) Arap şiirinde bir dönemeç olarak kabul edilen ve ikinci Kasîde-i Burde olarak ta nitelenen kasîdesi ve bu kasîdeyi örnek alan, ancak ilave olarak bedî sanatı da içerdiği için Bedîiye adı verilen kasîdelerdir. Bu eserlerin içerik özelliği, genellikle Hz. Peygamber’e övgüyü konu alması, vezin ve kafiye sistemi bakımından ise, basît bahrinde ve **revî** harfinin kesreli **mîm** olmasıdır.⁷⁸ Bazı istisnalarına rağmen, bu nedenle söz konusu eserler genellikle **mîmiye** kasideler şeklindedir.⁷⁹

Bu eserlerin en önemli örneklerinin bazıları şunlardır:

- Safiyyuddîn el-Hillî (750/1349): *el-Kâfiyetu’l-bedî’iyye fi’l-medâihi’n-nebeviyye*.

145 beyitten oluşan bu eser, 150 bedî sanatı içermektedir.

⁷⁶ Hassân b. Sâbit, *Divan*, (Thk. Velid Arafat), (I-II), Beyrut, 1974, I, 269.

⁷⁷ en-Nedvî, a.g.e., s. 60; Komisyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (I-VII), İstanbul, 1986, madde: na’t, VI, 529, 530.

⁷⁸ el-Bustânî, Butrus, *Dâiretu’l-ma’ârif*, (I-IX), Beyrut, ts., madde: Bediyye, V, 254.

⁷⁹ Nâci, Hilâl, *Bedî’iyyâtu’l-Asârî’nin mukaddimesi*, Bağdat, 1397/1977, s. 6, 7.

-Muhammed b. Ahmed b. Câbir el-Endelusi'nin (780/1378): *el-Hulletu's-siyerâ fi medhi hayri'l-verâ*.

Bedi'üyyetu'l-umyân adıyla da tanınan ve 177 beyitten ibaret olan eserde toplam 51 lafzî ve manevî bedi sanatı ele alınmıştır.

- Zeynuddin Şa'bân b. Muhammed b. Dâvûd el-Âsârî (828/1424): *el-İkdu'l-bedî' fi medhi's-şefî'*.

El-Bedi'üyyetu'l-kubrâ adıyla da bilinen ve türünün en uzun örneği olan bu eser, 400 beyitten oluşmakta ve 240 bedi sanatı içermektedir.

-Tekiyyuddin b. Hicce el-Hamevî (837/1433): *Bedi'üyyetu İbni Hicce el-Hamevî*.

142 beyitten oluşan eser, 147 bedi sanatı içermektedir.

- Âişe el-Bâûniyye (922/1516): *el-Fethu'l-mubîn fi medhi'l-emîn*.

Eserin beyit ve bedi sanatı sayısı 144'tür.

- Tâhir el-Cezâirî (1338/1919): *Bedi'u't-telhîs ve telhîsu'l-bedî'*.

Altmış beş beyitten ibaret olan eser, 77 bedi sanatı içermektedir.⁸⁰

Busîri'nin kasidesine en son nazireyi 190 beyit halinde *Nehcu'l-burde* adıyla yazan şairin, 20. yüzyılda "Şairlerin Emiri" payesi verilmiş olan ve Hz. Peygamber ile ilgili methiyelerinin çokluğuyla dikkat çeken Mısırlı şair Ahmed Şevki (ö.1932) olduğu anlaşılmaktadır.⁸¹

Sonuç

Genelde Arap edebiyatı, özelde de Arap şiiri, İslam'ın gelişiyile birlikte, büyük bir evrimleşme sürecine girmiştir. Söz konusu evrimleşme, biçimden ziyade içerikle ilgili olarak kendini göstermiştir. Zira cahiliye döneminde genellikle inanç ve ahlak ilkeleri göz ardı edilerek söylenen şiir, İslamî dönemin başından itibaren büyük ölçüde dinin öngördüğü iman ve ahlak ilkeleri gözetilerek söylenmeye başlamıştır. Böylece İslamî nitelikli şiirin ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu nitelikteki şiirin ortaya çıkmasına öncülük eden ise, Kur'an'ın şiir ve şairlerle ilgili beyanlarından ve İslam'ın düşmanlarına karşı verdiği büyük mücadelede karşılaştığı saldırılardan hareket eden Hz. Peygamber

⁸⁰ Bu ve diğer bediyyelerle ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz.: Kılıç, Hulusi, "Bediyyât", *DİA*, İstanbul, 1992, madde: Bediyyât, V, 323, 324.

⁸¹ Şevki, Ahmed, *eş-Şevkiyyât*, (I-IV), Beyrut, 1404/1884, I, 190-208; Kabbîş, Ahmed, *Târîhu's-şi'ri'l-Arabiyyi'l-hadîs*, Dimaşk, 1971, s. 80, 81.

olmuştur. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in, İslamî şiirin oluşumunda iki yönden belirleyici role sahip olduğu görülmektedir:

a) Şiire olan olumlu bakışı ve şiiri Müşriklerin saldırılarına karşı bir savunma ve saldırı aracı olarak kullanmak üzere özel şairler edinmesi. Bu bağlamda özellikle Hassân b. Sabit, Ka'b b. Malik ve Abdullah b. Revâha'nın çok önemli görevler ifa ettikleri görülmektedir.

b) Hz. Peygamber'in, başından itibaren çeşitli vesilelerle şiire konu edilmesi ve hakkında çok sayıda methiye ve ağıt söylenmesidir. Şiirde Hz. Peygamberi konu alma, zamanla yaygın bir geleneğe dönüşmüş ve bunun sonucunda sırf ona övgüyü içeren çok sayıda kaside yazılmıştır. Bu durum, aynı zamanda na't, bediiyât ve mevlid türü edebî eserlerin ortaya çıkmasına da vesile olmuştur.

Kaynakça

- Ahmed el-İskenderî, Ahmed Emîn, 'Alî el-Cârim, 'Abdulazîz el-Bişrî, Ahmed Dayf, *el-Mufassal fî târihi'l-edebi'l-'Arabî*, (takdim; Hassân Hallâk), Beyrut, 1414/1994.
- Abdulkakî, Muhammed Fuâd, *el-Lu'lu'u ve'l-mercân fî ma't-tefaka 'aleyhi's-şeyhân*, (I-III), Kahire, ts.
- Akkâd, Abbâs Mahmud, *Yes'elûneke*, Beyrut, ts.
- Altunci, Muhammed, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'l-edeb*, (I-II), Beyrut, 1419/1999.
- Askalânî, Şihabuddin Ahmed b. Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, (I-VIII), Beyrut
- Askerî Ebû hilâl, el-Hasen b. Abdillâh, *Kitâbu's-sinâ'ateyn*, (Thk. Alî Muhammed el-Becâvî Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Kahire, ts.
- 'Azmî Sukker, *Mu'cemu's-şu'arâ fî târihi'Taberî*, Beyrut, 1419/1999.
- Behbitî, Necîb Muhammed, *Târîhu's-şî'ri'l-'Arabî hattâ âhiri'l-karnî's-sâlisi'l-hicrî*, Kazablanka, 1422/2001.
- Blachère, Régis, *Histoire de la Littérature Arabe (Târîhu'l-edebi'l-'Arabî)*, Çev. İbrahim el-Kilânî, Beyrut-Dimaşk, 1419/1998.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahîh*, (I-VIII), Dâru't-tibâati'l-âmire, İstanbul, ts.
- Bustânî, Butrus, *Dâiretu'l-ma'ârif*, (I-IX), Beyrut, ts.
- Bustânî, Butrus, *Udebâu'l-'Arab fi'l-câhiliyye ve sadri'l-İslâm*, (I-IV), Beyrut, 1989.
- Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-tebyîn*, (I-IV), Beyrut, ts.
- Cubûrî, Kâmil Suleymân, *Mu'cemu's-şu'arâ*, (I-VI), Beyrut, 1424/2003.

- Cumahî, Muhammed b. Sellâm, *Tabakâtu's-şu'arâ*, Beyrut, ts.
- Dineverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe, *el-Ma'ârif*, Beyrut, 1390/1970.
- Ebşihî, Şihâbuddîn Ahmed, *el-mutatraf fi kulli fennin mustazraf*, (I-II), Kahire, 1302
- el-Muncid fi'l-a'lâm*, Beyrut, 1986.
- Emîl Bedî' Ya'kûb, Mişal 'Asî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'lluga ve'l-edeb*, (I-II), Beyrut, 1987.
- Halebî, Ali b. Burhaniddîn, *İnsânu'l-'uyûn fi sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, (I-III), y.y., 1320.
- Hassân b. Sâbit, *Divan*, (Thk. Velid Arafat), (I-II), Beyrut, 1974.
- Hût, Mahmûd Selîm, *el-Mitolocya 'inde'l-'Arab*, Beyrut, 1983.
- İbn 'Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-'İkdu'l-ferîd*, (I-VI), Kahire, 1385/1965
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Beyrut, 1900.
- İbn Hişâm, Sîre, (I-IV), Kahire, 1375/1955.
- İbn İshâk, Muhammed b. Seyyâr, *Kitabu'l-mubtede' ve'l-meb'as ve'l-magâzî*, (Thk. Muhammed Hamîdullah), Konya, 1401/1981.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, (I-IV), Beyrut, ts.
- İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, (I-IX), Beyrut, ts.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *el-Muntazam fi târihi'l-umemi ve'l-mulûk*, (Thk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ, Mustafa Abdulkadir 'Atâ), (I-XVIII), Beyrut, 1412/1992.
- Kabbîş, Ahmed, *Târîhu's-şî'ri'l-'Arabiyi'l-hadis*, Dimaşk, 1971.
- Kâlî, Ebû Ali İsmail b. el-Kâsim, *el-Emâlî*, (I-II), Beyrut, ts.
- Kayrevânî, Ebû 'Alî el-Hasen İbn Reşîk, *el-'Umde fi sinâ'ati's-şî'r ve nakdih*, (Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), (I-II), Beyrut, 1401/1981.
- Kılıç, Hulusi, "Bediyyât", *DİA*, İstanbul, 1992.
- Komisyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (I-VII), İstanbul, 1986.
- Kureşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebi'l-Hattâb, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, Beyrut, 1424/2003.
- Ma'rûf, Nâyif, *el-Edebu'l-İslâmî fi 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, Beyrut, 1410/1990.
- Merzubânî, Ebû 'Ubeydillâh Muhammed b. 'İmrân, *el-Muvaşşah*, (Thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî), Kahire, ts.
- Merzubânî, *Mu'cemu's-şu'arâ*, Beyrut, 1425/2005.

- Mostarlı Cabizâde, Ali Fehmi, *Husnu's-sahâbe fî şerhi eş'âri's-sahâbe*, (I-III), İstanbul, 1324/1906.
- Mubârek, Zekî, *el-Muvâzene beyne's-şu'arâ*, Mısır, 1393/1973.
- Muberrred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Kâmil*, (Ta'lik: Muhammed Ebulfadl İbrahim), (I-IV), Kahire, ts.
- Mukâtil b. Suleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*, (Thk. Ahmed Ferîd) (I-II), Beyrut, 1424/2003.
- Nâcî, Hilâl, *Bed'iyyâtu'l-Asârî'nin mukaddimesi*, Bağdat, 1397/1977.
- Nallino, Karlo Alfonso, *Târîhu'l-âdâbi'l-'Arabîyye mine'l-câhiliyye hattâ 'asri Benî Umeyye*, Kahire, 1954.
- Nâsîf, Mansur Ali, *et-Tâsu'l-câmi'u li'l-usûl*, (I-V), Beyrut, 1381/1966.
- Nebhânî, Yûsuf, *el-Mecmû'atu'n-nebhâniyye fi'l-medâihi'n-nebeviyye*, (I-IV), Beyrut., 1320.
- Nedvî, Muhammed er-Râbî', *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'asru'l-İslâmî*, Beyrut, 4123/2002.
- Râfîi, Mustafa Sâdık, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, (I-III), Beyrut, 1421/2000.
- Sendübî, Hasen, *Ahbâru'n-nevâbiğ ve âsâruhum fi'l-câhiliyyeti ve sadri'l-İslâm*, Beyrut, 1416/1996.
- Serkis, Yusuf İlyan, *Mu'cemu'l-matbû'âti'l-'Arabîyye ve'l-mu'arraba*, (I-II), Beyrut, 1346/1928.
- Şenkîti, Ahmed b. el-Emin, *Şerhu'l-mu'allakâti'l-'aşr ve ahbâru şu'arâihâ*, Beyrut, 1428/2007.
- Şerbîni, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *es-Sirâcu'l-munîr*, (I-IV), Beyrut, ts.
- Şevkî, Ahmed, *eş-Şevkiyyât*, (I-IV), Beyrut, 1404/1884.
- Şukrî Feysal, *Tetavvuru'l-gazel beyne'l-câhiliyye ve'l-İslâm*, Beyrut, 1986.
- Tanûs, Vuheyb, *Nusûs muhtare mine'l-edebi'l-islamî ve'l-emevî*, Halep, 1416/1996.
- Vâkîdî, Muhammed b. 'Umar, *Kitâbu'l-magâzî*, (I-III), Beyrut, 1404/1984.
- Zerkeşi, Bedruddîn Muhammed, *el-İcâbe li irâdi mâ istedrekethu Aişetu 'ala's-sahabe*, Beyrut-Dimaşk, 1405/1985.
- Zevzenî, Ebû 'Abdillah el-Huseyn b. Ahmed, *Şerhu'l-mu'allakâti's-seb'*, Beyrut, 1382/1963.
- Zeydân, Corci, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-'Arabîyye*, (Murâca'a ve ta'lik: Şevkî Dayf), (I-IV), Kahire, ts.